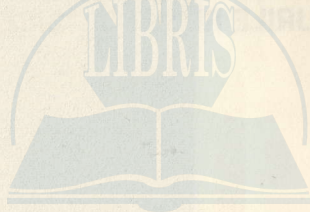

Copertă: *Ionuț Ardeleanu-Paici*

Tehnoredactor: *Rodica Boacă*

© 2015 Editura Paideia
Piața Unirii nr. 1, sector 3
București, România
tel.: 021.316.82.10
e-mail: office@paideia.ro
www.paideia.ro
www.cadourialese.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
OLTEANU, ANTOANETA

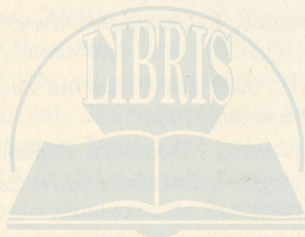
Miturile Rusiei clasice / Antoaneta Olteanu. - București :
Paideia, 2015
ISBN 978-606-748-077-1

821.161.1.09:291.13
94(47)

ANTOANETA OLTEANU

MIȚURILE
RUSIEI
CLASICE

paideia

Cuprins

VARIAȚII SEMIOTICE ALE SPAȚIULUI CULTURAL RUS	5
DE LA MOSCOVIA LA RUSIA	32
RUSIA KIEVEANĂ	34
Rusia Novgorodului	35
Rusia Kievului	39
NOUA RUSIE DIN AFARA KIEVULUI	54
Cnezatul Vladimir-Suzdal	54
Rusia Vladimirului	55
Luptele cu poloveții	56
Lupta cu cuceritorii mongoli	69
Primul război al Nordului. Aleksandr Nevski și cruciadele	70
ASCENSIUNEA MOSCOVEI	77
Dinastia Romanovilor	117
MOSCOVA SAU MITUL RUSIEI	
AUTENTICE	123
1. Nucleul orașului	123
2. Viața orașului	128
3. Ce spun legendele	132
4. Mitul cercului	133
5. Mitul centrului	136

DE LA MOSCOVIA LA RUSIA.	
MITUL LUI PETRU CEL MARE	143
1. Începutul autocrației lui Petru	143
2. Războiul Nordului (1700-1721)	145
3. Lupta de la Poltava (27 iunie 1709)	146
4. De la aprecieri pozitive la mitul lui Petru ...	149
5. Mitul negativ	159

MITURILE ȘI ANTIMITURILE	
PETERSBURGULUI	165
1. Realitatea	165
2. Intențiile	175
3. Mitul pozitiv	182
4. Mitul negativ	185
5. Moscova sau Petersburg ?	196

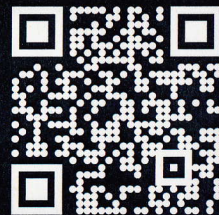
MITOLOGIA OFICIALĂ ȘI MITOLOGIA POPULARĂ ÎN RUSIA VECHE		201
--	--	-----

CREȘTINAREA RUSIEI – ÎNTRE MIT ȘI REALITATE		211
--	--	-----

MITURILE MESIANISMULUI RUS		223
1. Mesianismul religios	225	
1.1. Schisma	232	
1.2. Sinodalitatea	242	
2. Mesianismul politic	245	
2.1. Panslavismul	250	

NOTE	256
------------	-----

BIBLIOGRAFIE	285
--------------------	-----

DE LA MOSCOVIA LA RUSIA

În primele secole ale erei noastre, triburile slave, care vorbeau o limbă unică, numită *slava comună*, erau răspândite pe teritoriul de astăzi al Poloniei și în regiunile vestice ale Federației Ruse, de la Nipru până la Oder și din Carpații Nordici până la Marea Baltică. Încă se mai păstra forma de organizare specifică orânduirii comunei primitive. Fiecare trib era format din câteva comunități constituite pe baza relațiilor de rudenie. În general, slavii se ocupau cu agricultura. În colectiv se mai îndeletniceau și cu creșterea animalelor domestice, cu vânatoarea și pescuitul.

Primele informații scrise despre slavi datează din secolele I și II e.n., când aceștia apar menționați în scrierile lui Plinius cel Bătrân, Tacitus și Ptolemeios, sub numele de *venedi* sau *veneti* (nume păstrate până târziu de germani pentru a denumi populațiile slave: *Wenden, Winden*)³⁹. Mai târziu, triburile slave sunt consemnate într-o hartă romană din secolul al IV-lea (*Tabula Peutingeriana*), precum și în documente istorice din secolul al VI-lea (Procopios din Cezareea, Maurikios, Iordanes) sub numele de *veneti, anti, sclaveni, sclavi* (gr. Σκλαβηνοι, Σκλαβοι)⁴⁰.

Începând din secolele II-III e.n. unele triburi slave se extind spre sud vest și est, iar în secolul al

VI-lea altele, traversând teritoriul țării noastre și Panonia, ajung în sudul Dunării.

Slavii de răsărit se împărțeau în câteva uniuni tribale: *poliane, drevliane, krivici, viatici* ș.a. În fruntea fiecărui trib se afla un cneaz, a cărui putere era transmisă din tată-n fiu. Cnejii constituiau detașamente – drujine – înarmate. **Kriv** este, în mitologia slavă de răsărit, întemeietorul tribului krivicilor. Denumirea lor provine de la numele leton al rușilor – *krievisks, krievs* – și al Rusiei – *Krievija*. Se poate face o apropiere a acestui nume cu noțiunea de „strâmb”, precum și cu numele marelui preot lituanian Krive. Tot ceea ce era strâmb, stâng etc. erau o caracteristică a personajelor telurice, spre deosebire de zeii cosmici⁴¹. După *Povestea vremurilor de demult*, în secolele al VIII-lea – al IX-lea slavii de răsărit erau dispuși astfel: *slovene* (slavii din regiunea Ilmen) locuiau pe malurile lacului Ilmen și ale Volhovului; *krivici* și *polocean* – pe cursul superior al Dvinei occidentale, al Volgăi și al Niprului; *dregovici* – între Pripet și Berezina; *viatici* – pe Oka și Moscova; *radimici* – pe Soja și Desna; *severiane* – pe Desna, Seima, Sula și Donet; *drevliane* – pe Pripet și Niprul inferior; *poliane* – pe Niprul mijlociu; *bujane, volîniane, duliobî* – pe Volînia, Bug; *tiverți, ulici* – în sud, în apropierea Mării Negre și a Dunării.

În general, despre originea slavilor există numeroase teorii. Există ipoteza că slavii de răsărit nu ar fi europeni. Se presupune că inițial slavii locuiau în podișul Armeniei, constituind un pericol până în India. Unii cercetători consideră că patria rușilor este regiunea Celor Șapte Râuri; alții sunt înclinați să caute urme ale etnosului rus originar în vechiul Egipt sau acolo unde s-ar fi aflat misteriosul regat al sciților. Era firesc să întâlnim, în acest context, ca și în alte mitologii naționale, referiri la originea biblică a slavilor, care ar proveni din al șaselea fiu al lui Iafet, Mosoh. Această teorie i-a servit lui

Marcin Strykowski pentru a „dovedi” uriașa întindere a acestei „nații”, din care polonezii făceau parte în calitate de cel mai întins stat al Europei creștine. Pe de altă parte, precizează autorul, numele Mosoh nu are o legătură directă cu Moscovia: locuitorii săi se numesc „ruși” și doar într-o epocă recentă au reluat termenul acesta vechi pentru a-și desemna orașul, al cărui nume Moscova este chiar acela al râului⁴².

Timp de mai multe secole, slavii de răsărit au dus o luptă neîntreruptă cu popoarele migratoare venite din Asia. În secolul al IV-lea asupra lor au năvălit hunii, apoi avarii și hazarii. La rândul lor, slavii întreprindeau acțiuni de cucerire pe malurile Dunării și asupra Bizanțului.

RUSIA KIEVEANĂ

În secolul, al VI-lea triburile slave care locuiau pe malurile Niprului s-au unit sub conducerea tribului *ros'* sau *rus'*. Se spune că ei și ar fi luat numele de la râul Rósi⁴³, afluent al Niprului, pe malurile căruia se așezaseră. Treptat toți slavii care au intrat în această uniune au fost numiți *rusî*, *rusi*. Croni-carul Nestor scria: „Poliane sunt numiți acum *rusi*”⁴⁴.

Centrul pământurilor Rusiei a devenit Kievul. Conform tradiției, **Kii** este, în mitologia slavilor de răsărit, eroul întemeietor al orașului. După legenda, inclusă în *Povestea vremurilor de demult*, Kii, împreună cu frații lui mai mici, Șcek și Horiv, este fondatorul Kievului. În fapt, se crede că fiecare dintre ei a întemeiat câte o așezare pe fiecare dintre cele trei coline ale Kievului. Se presupune că numele lui ar proveni din **kuj-*, un semnificant pentru fierarul divin, tovarăș de arme al zeului fulgerului, Perun, la slavi, în lupta acestuia cu balaurul. Tradițiile ucrainene leagă originea Niprului de acest

fierar divin: fierarul l-a învins pe balaur, l-a înjugat la plug și cu el a început să are pământul. Din brazdele astfel create, spun legendele, au apărut pragurile și malurile înalte de-a lungul Niprului⁴⁵.

Rusia Kieveană a fost un cnezat puternic, care a putut ține piept triburilor atacatoare. La începutul secolului al IX-lea ea devine un mare stat, care grupa aproape jumătate din triburile slavilor de răsărit. Statul rus s-a format în urma unui lung proces de evoluție mult timp înainte de sosirea scandinavilor, numiți în Rusia varegi. Primele detașamente de varegi au apărut în ținuturile locuite de slavi în a doua jumătate a secolului al IX-lea. Ei au atacat orașele și satele slavilor din preajma lacului Ilmen, precum și triburile finlandeze și letone care locuiau în Pribaltica. Ei au preluat controlul cetăților din nordul Rusiei, cucerind astfel un teritoriu locuit de triburi slave și finice, care se întindea de la lacul Ladoga la cursul mijlociu al Dvinei de vest și până la cursul inferior al râului Oka. Triburi distincte de scandinavi au intrat în serviciul cnejilor slavi, au participat la lupta cu hazarii, la campaniile asupra Bizanțului etc. Cu timpul, o clasă de negustori slavi băștinași și probabil o aristocrație posesoare de pământ dețineau un rol economic și social vital în Rusia Kieveană sub stăpânirea vikingilor. Iar vikingii, într-o minoritate relativ restrânsă, au fost, în decursul a aproape două secole, absorbiți de supușii lor slavi.

Rusia Novgorodului

Riurik, Sineus și Truvor sunt, în legendele ruse vechi, eroii genealogici, primii cneji ruși. Conform legendei despre sosirea varegilor (conform *Poveștii vremurilor de demult*, prin anii 859-862) din regiunea Balticii, aceștia, cerând tributuri imposibile triburilor ciudilor, vesilor, slovenilor și krivicilor, au fost alungați. Din cauza luptelor intestinale, aceste triburi

doreau să-și caute un cneaz care să-i conducă după dreptate. Atunci s-au adresat varegilor numiți *rus* și i-au chemat să domnească asupra lor: „Pământul nostru este mare și bogat, dar nu cunoaște nici o rânduală. Veniți să domniți și să ne conduceți” (acest fragment al cronicii seamănă cu formula prin care au fost chemați saxonii de către bretoni, așa cum spune naratorul *Faptelor saxonilor*, Widukind Corwey, în secolul al X-lea, fapt ce îi face pe specialiști să presupună că este vorba de o sursă narativă comună). Trei frați au acceptat provocarea, Riurik, Sineus și Truvor, care au sosit cu neamurile lor, și, luând în stăpânire „toată rusimea”, s-au așezat în orașe rusești: Riurik, cel mai mare, la Novgorod (inițial se spunea că se stabilea la Ladoga), Sineus la Beloozero, Truvor la Izborsk. În curând frații lui Riurik au murit, așa că el a devenit întemeietorul dinastiei. După o altă variantă, în 862, cneazul din Ladoga, Riurik, împreună cu frații săi, Sineus și Truvor, a venit cu un detașament înarmat în orașul Novgorod, pe râul Volhov. Nu a pus stăpânire pe oraș, ci s-a așezat în apropierea lui, într-o tabără întărită, „orașelul lui Riurik”. Profitând de luptele interne, susținute de conducătorii orașului, el a preluat puterea în Novgorod. Există și o etimologie populară a acestor nume, care îl acuză pe cronicar de sublinierea celor trei personaje, el fiind blamat că nu a înțeles corect textul scandinav al legendei. Riurik ar fi venit „cu casa sa” (*sine-hus*) și cu „drujina lui credincioasă” (*tru-voring*), nefiind vorba de nici un fel de frați ai lui!⁴⁶

Din această perioadă datează și primele informații bizantine referitoare la slavii *ruși*. Prima relatare este datată din prima jumătate a secolului al IX-lea. În 839 aflăm din *Analele Bertiniene* ale francilor că un grup de străini care răspundeau la numele de *Rhos* au fost trimiși de împăratul Bizanțului, Theofilos, la împăratul din Apus, Ludovic cel Pios, cu rugămintea ca aceștia să fie ajutați să

se întoarcă în țara lor prin teritoriul franc, deoarece drumul lor direct spre casă fusese oprit de niște barbari dușmănoși. Când au fost întrebați, străinii s-au dovedit a fi suedezi. Ludovic, ale cărui țărături de nord erau pustiite de cumpliții normanzi, i-a arestat pe acești Rhos⁴⁷. La vremea aceea, poate ceva mai devreme, bizantinii îi știau pe ruși ca fiind niște primejdioși pirați și năvălitori. Două documente din Evul Mediu, a căror autenticitate a fost suspectată sau negată, dar care acum sunt acceptate de un număr tot mai mare de specialiști, descriu două atacuri ale lor, din prima jumătate a secolului, în teritoriul bizantin. Într-unul dintre ele se spune că rușii au cucerit Sugdaia, din sudul Crimeii, și au jefuit coasta dintre Herson și Bosfor. Celălalt document descrie un atac al lor îndreptat către orașul Amastris, de pe coasta de nord a Asiei Mici⁴⁸.

Informațiile ulterioare despre ruși sunt parcă de domeniul mitologicului. Cu forța unei puteri necunoscute, ei și-au făcut simțită prezența din plin în Imperiul Bizantin, atacurile lor rămânând mult timp în amintirea grecilor. Până în 860 bizantinii nu și-au întâlnit însă noul dușman în luptă directă. În ziua de 18 iunie a acestui an, o flotă de două sute de corăbii ruse, strecurându-se neobservată prin Bosfor, s-a îndreptat spre Constantinopol și a atacat cetatea de pe mare. Atacul a fost pus la punct cu o remarcabilă cunoaștere a situației militare a Bizanțului. Flota imperială se afla în apele Mediteranei, luptând cu arabii; armata, condusă de împărat, se afla în drum spre frontiera cu Asia Mică. Bizantinii au fost luați total prin surprindere. Periferiile cetății, țărmurile Bosforului și Insulele Prinților se vedeau a fi fără apărare în fața jafului sălbatic al barbarilor. În absența împăratului, sarcinile de a apăra capitala și de a-i încuraja pe cetățenii ei reveneau perfectului cetății și patriarhului Photios, capul Bisericii Bizantine. În catedrala Sf. Sofia, inima spirituală a imperiului, Photios s-a adresat